

Modern Ahlâk Krizi ve Din-Ahlâk İlişkisi: Taha Abdurrahman'ın Ahlak Sorunsalı Üzerine Bir İnceleme

Abdurrahman, Taha. Ahlak Sorunsalı. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Pınar Yayınları, 5. Basım, 2024, 332 Sayfa.

 Selma Kavurmacıoğlu*

Özet

Bu çalışma, Taha Abdurrahman'ın Ahlak Sorunsalı eserini merkeze alarak modern düşüncede akıl-ahlâk ilişkisini ve bu ilişkinin yol açtığı teorik ve pratik krizleri incelemektedir. Müellifin temel iddiası, modern çağda aklın ahlâkî zeminden koparılmasıyla insanın anlam, değer ve istikrar kaybına sürüklendiği yönündedir. Abdurrahman'ın eserinde, ahlâkın dinî bağlamından soyutlanmasıyla birlikte Batı ahlâk teorilerinde ortaya çıkan kavramsal ve metodolojik sorunlar incelenmekte; Immanuel Kant, David Hume ve modern tekno-bilimsel rasyonalizm çerçevesinde geliştirilen yaklaşımlar onun eleştirel perspektifi üzerinden değerlendirilmektedir. Ayrıca modern medeniyetin “bilgi” ve “teknoloji” merkezli yapısının ürettiği ahlâkî krizler analiz edilmekte; buna karşılık Kur'an'ın anlam, değer ve sorumluluk ufkunu merkeze alan Taha Abdurrahman'ın ahlâk anlayışı, “kulluk teorisi” ve “fiil medeniyeti” kavramları bağlamında bir çözüm önerisi olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Ahlâk-Din İlişkisi, Fiil ve Sorumluluk (Amel), Kulluk Teorisi (Ubûdiyyet), Taha Abdurrahman

The Moral Crisis of Modernity and the Religion–Ethics Relationship: A Study on Taha Abdurrahman's *The Problematic of Ethics*

Abstract

This study centers on Taha Abdurrahman's work “The Problematic of Ethics” to examine the relationship between reason and ethics in modern thought, along with the theoretical and practical crises this relationship has precipitated. The author's fundamental claim is that in the modern era, the severance of reason from its ethical foundation has led humanity to a loss of meaning, value, and stability. Within Abdurrahman's work, the conceptual and methodological problems that emerged in Western ethical theories as ethics was abstracted from its religious context are examined; approaches developed within the frameworks of Immanuel Kant, David Hume, and modern techno-scientific rationalism are evaluated through his critical perspective. Furthermore, the ethical crises produced by the “knowledge” and “technology”-centric structure of modern civilization are analyzed. In contrast, Taha Abdurrahman's ethical understanding, which centers the horizon of meaning, value, and responsibility in the Qur'an, is presented as a solution through the concepts of “servanthood theory” and “civilization of action”.

Keywords: Tafsir, Ethics-Religion Relationship, Action and Responsibility (Amal), Servanthood Theory (Ubûdiyya), Taha Abdurrahman

*Öğretim Görevlisi Dr., Aksaray Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî Anabilim Dalı/Lect. Phd., Aksaray University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Department of Qur'anic Reading and Qiraat, Aksaray/Türkiye

*Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

İletişim/Contact:

selmakavurmacioglu@gmail.com

Geliş Tarihi/ Date Received: 26/01/2026

Kabul Tarihi/Date Accepted: 26/03/2026

Yayın Tarihi/ Date Published: 31/03/2026

Atıf/Cite: Kavurmacıoğlu, Selma. “Modern Ahlâk Krizi ve Din-Ahlâk İlişkisi: Taha Abdurrahman'ın Ahlak Sorunsalı Üzerine Bir İnceleme”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Mart 2026), 120-129.

Web:

<https://dergipark.org.tr/pub/kuifd>

mailto:ilafdergi@kastamonu.edu.tr

The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial No Derivatives 4.0 International License.

Giriş

1944 yılında Fas'ın Cedîde şehrinde dünyaya gelen Taha Abdurrahman, yükseköğrenimini hem Rabat'taki Muhammed el-Hâmis Üniversitesi'nde hem de Paris Sorbonne'da sürdürmüştü; özellikle mantık ve dil felsefesi alanındaki çalışmalarıyla, sömürge sonrası dönemde İslâm dünyasında öne çıkan mühim düşünürlerden biri olarak temayüz etmiştir.¹

Taha Abdurrahman, ulûmu'l-Kur'ân ve tefsir literatürü çerçevesinde doğrudan bir eser üretmemiş olmakla birlikte, birçok konuda ortaya koyduğu eleştiri, düşünce ve önerileriyle Kur'ân'ın ruhuna uygun bir tasavvur oluşturma çabası içinde olmuştur. Bu manada *Ahlak Sorunsalı*², adlı eserinde geliştirdiği ahlâk anlayışının Kur'ân'ın inşa etmeyi hedeflediği ahlâkî ilkelerin kapsamının anlaşılmasına önemli derecede katkı sunduğu görülmektedir. Bu yönüyle onun bu çalışması, ilgili âyetleri yorumlayan dolaylı bir tefsir faaliyeti olarak nitelendirilebilir.

Taklitçiliğe karşı çıkararak özgün olmanın gerekliliğini vurgulayan Taha, körü körüne her düşüncenin peşine düşmez ve bir düşüncüyü de herhangi bir argüman ortaya koymadan reddetmez. Bu doğrultuda onun yönteminin öncelikle eleştirdiği ya da reddettiği meseleleri temellendirerek ortaya koymak, ardından yine gerekçeleriyle birlikte kendi tekliflerini dile getirmek olduğu söylenebilir. Nitekim onun bu yöntemini *Ahlak Sorunsalı* eserinde de görmek mümkündür.

Ahlak Sorunsalı giriş, sekiz bölüm, ek ve sonuçtan müteşekkildir. Birinci bölümde, güzel ahlâkın dinle ilişkisinin hakikatine değinilmektedir. İkinci bölümde, Batı medeniyetinin akıllı olarak nitelendirdiği “soyut aklın” sınırlarından bahsetmekte ve bu akıl türüne ahlâkî olarak yöneltilecek eleştirileri ifade etmektedir. Üçüncü bölümde İslâm medeniyetini temsil etmek üzere ifade ettiği “söz medeniyeti”nin ahlâkî sorunlarının nasıl giderilebileceğine dair öneriler sunmaktadır. Dördüncü bölümde modern epistemolojinin sorunlarından bahsetmekte ve bu yöntemin ahlâkî krizlerinin çözümü için teklifler getirmektedir. Beşinci bölümde tekno-bilimsel dünya düzeninde ahlâkî ilkelerin daha güçlü hâle gelmesinin hâl çarelerini aramaktadır. Altıncı bölümde İslâm ahlâk teorisinin benimsemesi gereken ilkelere yer vermekte ve zaman zaman Müslüman âlimleri “akıl-kalp ayırımı”, “akıl-şeriat ayırımı” gibi konulardaki düşüncelerinden dolayı eleştirmektedir. Yedinci bölümde Müslümanlara özlerine dönmeleri konusunda bir çağrı yapmakta, son bölümde ise dinî düşüncede yenilenmenin gerçekleşmesi için gerekli olan şartlardan bahsetmektedir. Ek bölümünde de Magripli Müslümanların, ahlâkın İslâm beldelerinde tesisi konusundaki katkılarına yer vermektedir.

Yukarıda belirtilen içerikten hareketle bu inceleme, eseri, yalnızca modern Batı felsefesine yönelik bir eleştiri olarak değil aynı zamanda modernitenin epistemolojik ve teknolojik

¹ Wael B. Hallaq, *Modernitenin Reformu (Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan)*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023), 9-13.

² Taha Abdurrahman, *Ahlak Sorunsalı (Batı Modernitesinin Ahlakî Eleştirisine Bir Katkı)*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: Pınar Yayınları, 2024).

krizlerine Kur'an'ın temel öğretilerine uyumlu bir biçimde "fiil" ve "kulluk" merkezli bütüncül bir medeniyet paradigması sunan yapıcı bir proje olarak konumlandırılmaktadır.

Bu yaklaşımın dayandığı ahlâk anlayışı, İslâm düşüncesinde tali bir unsur değil, bizzat dinin maksadını belirleyen kurucu bir ilkedir. Nitekim Hz. Peygamber'in "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim"³ buyruğu, ahlâkın, İslâm dininin hakiki manada tahakkuk etmesinde ne denli kritik bir noktada olduğunu göstermektedir. Kur'an'da yer alan bütün emirlerin ahlâkî bir boyutunun bulunması da bunun en açık göstergelerindedir. Bu sebeple Taha Abdurrahman'ın *Ahlak Sorunsalı* isimli çalışması, Kur'an âyetleriyle ve Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla tesis edilmeye çalışılan ahlâkın ehemmiyetinin anlaşılması bakımından da önem arz etmektedir.

Taha Abdurrahman'a göre, modernitenin en belirgin krizi ahlâkî zeminin kaybolmasında yatmaktadır. Bu bağlamda, ahlâkı yeniden düşüncenin merkezine yerleştirmek, sadece felsefî bir tercih değil, aynı zamanda modern insanın içine düştüğü anlam ve değer krizinden çıkışı sağlayacak stratejik bir zorunluluktur.

Abdurrahman'a göre modern çağ, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin gölgesinde insanın derin bir gaflet içinde olduğu bir dönemdir. Modern akıl, bir yandan hayranlık uyandıran icatlar ortaya koyarken, diğer yandan bu icatların yol açtığı yıkımı onarmaya çalışarak kısır bir döngüye hapsolmüştür. Bu durum, aklın kendi başına hakikate ulaşmak için yeterli bir ölçüt olmadığını gösterir. Taha Abdurrahman, insanı hayvandan ayıran asıl özelliğın mücerret akıl değil, bu akla yön veren ve onu istikamet sahibi kılan "ahlâk" olduğunu ileri sürer. Felsefe tarihindeki ahlâk tanımlarının bir kargaşa içinde olmasının temel nedeni de budur: Ahlâkî kavramlar, ait oldukları dinî zeminden ve onları anlamlı kılan "gayb" boyutundan koparılmıştır. Bu kopuş, ahlâkı temelsiz bırakmıştır. Abdurrahman, bu projesinin temel dayanağını şu net ifadeyle özetlemektedir: "Ahlâk ve dinin birleştirilmesini, elinizdeki kitapta, Batı modernizmine yönelik eleştirel katkımızın kendisine dayandığı en temel esas yaptık."⁴

Böylece müellif, ahlâkı ait olduğu bağlama döndürerek hem modern ahlâk anlayışının açmazlarını görünür kılmayı hem de ahlâkın kaynağına ilişkin daha sahih bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

1. Batı Felsefesinde Din-Ahlâk İlişkisi ve Abdurrahman'ın Değerlendirmeleri

Din ve ahlâk arasındaki ilişkinin mahiyeti, modern Batı felsefesinin en temel meselelerinden birini oluşturur. Taha Abdurrahman, bu meseleyi çözmeye iddiasındaki Batılı yaklaşımları analiz ederek, onların örtük varsayımlarını ve içsel tutarsızlıklarını ortaya koyar.

³ Ebü Bekr Ahmed bin 'Amr bin 'Abd el-Hâlik bin Hâllâd bin 'Ubeydullah el-'Atakî, *el-Baḥrû'z-zehḥâr*, ed. Maḥfûz er-Raḥmân Zeynallâh, 'Âdil bin Sa'd (Medine: Mektebetü'l-'Ulüm, 1988), 15/364 (No: 8949).

⁴ Abdurrahman, *Ahlak Sorunsalı (Batı Modernitesinin Ahlakî Eleştirisine Bir Katkı)*, 38.

Eserde bu konuda öne çıkan üç temel yaklaşım ve bunlara yöneltilen eleştiriler şu şekilde özetlenebilir:

Birinci yaklaşım, ahlâkın temelde “Tanrı’ya iman” ve “Tanrı’nın iradesi” ilkelerine dayandığını savunur. Bu yaklaşım, ahlâkî yükümlülüğün kaynağını aşkın bir otoriteye bağlar.

İkinci yaklaşımda ahlâkın dine değil, dinin ahlâka dayandığı ileri sürülür. Bu görüş, özellikle Kant’ın ahlâk anlayışı üzerinden temellendirilir. Kant’a göre ahlâkın başlangıç noktası “iyi irade” ilkesidir; ancak ahlâkın tamamlanabilmesi için ruhun ölümsüzlüğü ve Tanrı’nın varlığı gibi kabulleri varsaymak gerekir. İşte tam bu noktada Taha, Kant’ın ahlâk sistemine iki temel eleştiri yöneltilir.

a. Yer Değiştirme Yöntemi: Kant, dinî kavramları seküler terimlerle yeniden formüle ederek kendi sistemine dâhil etmiştir. Örneğin, “iman” yerine “aklı”, “ilahî irade” yerine “insan iradesini”, “ilahî buyruk” yerine “kategorik buyruğu”, “Tanrı sevgisi” yerine “yasaya saygıyı” ve “cennet” yerine “gayeler krallığı” ikame etmiştir. Abdurrahman’a göre bu, dinî yapının içeriğinin boşaltılarak seküler bir kılıfla yeniden sunulmasından başka bir şey değildir.

b. Karşılaştırma Yöntemi: Kant’ın ahlâk teorisinin yapısı, farkında olmadan dinî modeli taklit eder. Tıpkı dinde Tanrı’nın mutlak yasa koyucu olması gibi, Kant’ın sisteminde de “akıl” evrensel yasa koyucu bir otoriteye yükseltilir. Bu durum, Kant’ın ahlâkının görünüşte seküler, ancak derin yapısında dinî bir gramere sahip olduğunu gösterir.

Üçüncü yaklaşım ise, ahlâkın dinden tamamen bağımsız olduğunu savunan ampirist ve analitik görüştür. David Hume’un meşhur “olandan yükümlülük çıkmaz” ilkesine ve Moore’un “doğalcı yanılı” görüşüne dayanan bu tez, olgusal önermelerden (dinin bildirdikleri gibi) ahlâkî yargıların türetilmeyeceğini iddia eder.

Abdurrahman’ın bu yaklaşıma yönelik temel eleştirilerinin ilki, bu düşüncenin dini, bir bilimsel teori gibi ele almasıdır. Oysa din, sadece olguları bildiren teorik bir yapı değildir; müesses, yani kurumsallaşmış ve hem olgusal hem de yükümlülük ifade eden yargılar barındıran bütüncül bir yapıdır. Dolayısıyla dini yalnızca olgusal ifadeler içeren bir sistem gibi görmek yanıltıcıdır.

Abdurrahman’ın bir diğer eleştirisiyse, bu görüşün, dinin ahlâk üzerindeki etkisini gereğinden fazla uzak ve zayıf görmesidir. Oysa ahlâkî değerler insanın varlığında özel bir kaynağa sahip olduğuna ilişkin bilinç ve farkındalık, çoğu zaman dinin bu değeri işaret edip belirlemesine bağlıdır. Aynı şekilde, dindeki haber salt bir olguyu aktarmakla sınırlı değildir; her dinî haber, doğası gereği bir veya birden fazla değer yükü taşır. Bu nedenle din ile ahlâk arasındaki ilişkiyi tamamen koparmak, hem dinin yapısını hem de ahlâkî bilincin oluşum sürecini eksik anlamak anlamına gelmektedir.

Taha Abdurrahman’ın eleştirileri, modern seküler ahlâk teorilerinin kökenlerinden ne kadar kopuk ve habersiz olduğunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle “yer değiştirme yöntemi” kavramı, modern düşüncenin dinî mirası reddederken bile onun kavramsal

araçlarını ve yapısal mantığını gizlice ödünç aldığını gösteren güçlü bir analitik araçtır. Bu inceleme açısından dikkat çekici olan husus, söz konusu yöntemin yalnızca tarihsel bir tespit sunmakla sınırlı kalmayıp, modern ahlâk söyleminin kendi iç tutarlılığını sorgulamaya imkân veren eleştirel bir çerçeve ortaya koymasıdır. Bu bağlamda Abdurrahman'ın yaklaşımı, seküler ahlâk teorilerinin iddia ettiği özerklik ve tarafsızlık söylemini problematize ederek, bu teorilerin dinî referanslardan bütünüyle bağımsız bir zeminde inşa edilip edilemeyeceği sorusunu yeniden gündeme taşımaktadır.

2. Soyut Akılcılığın Sınırları ve İslâm Ahlâkının Ölçütleri

Modern Batı medeniyetinin kurucu unsuru olan akılcılık, Taha Abdurrahman'a göre insanı bütünlüğünden koparan ve eylemlerini değersizleştiren soyut bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, akılı yeniden eylem ve değerle buluşturacak yeni ölçütlere ihtiyaç vardır. Abdurrahman, bu bölümde modern aklın sınırlarını çizerken, İslâm ahlâkının perspektifinden evrensel bir akılcılık tanımının hangi kriterleri taşıması gerektiğini ortaya koyar.

Abdurrahman, Batı medeniyetini akıl yönünden “eksik”, sözü eyleme tercih etmesi bakımından ise “zalim” olarak nitelendirir. Ona göre, bir akılcılık tanımının geçerli ve bütüncül olabilmesi için üç temel ölçütü karşılaması gerekir:

a. Etkililik Ölçütü: Aklın soyut bir düşünme yetisi olmaktan çıkıp, insanın kendini fiillerle gerçekleştirdiği pratik bir güce dönüşmesidir. Akıl, eyleme geçirmeli ve somut sonuçlar doğurmalıdır.

b. Değer Belirleme Ölçütü: Eylemlerin keyfî veya anlık olmaması, aksine dayandığı bir değerler sisteminin bulunmasıdır. Akıl, sadece “nasıl” sorusuna değil, “neden” ve “ne uğruna” sorularına da cevap verebilmelidir.

c. Bütünlük Ölçütü: İnsanın eylemlerinin kendi içinde tutarlı, birbiriyle uyumlu ve bütüncül bir amaca yönelik olmasıdır. Akıl, hayatı parçalara ayıran değil, onu anlamlı bir bütün olarak kavrayan bir yetidir.

Bu ölçütler ışığında Taha Abdurrahman Aristotelesçi aklın etkililik ve bütünlük ilkelerini ihlal ederken değer belirleme ölçütünü yanlış kullandığını; Descartesçi aklın ise değer belirleme ve etkililik ölçütünün gereklerini kısmen yerine getirirse de bütünlük ölçütünü karşılamadığını, bu sebeple insanlığa zarar veren bu soyut akılcılık anlayışlarından kurtulmak gerektiğini ifade eder.

Taha Abdurrahman'ın önerdiği “etkililik, değer belirleme ve bütünlük” ölçütlerinin, modern aklın parçalanmış, değersizleştirilmiş ve eylemden kopuk yapısını teşhis etmek için son derece güçlü analitik araçlar olduğu söylenebilir. Zira bu ölçütler, aklın yalnızca düşünme yetisi olmadığını, aynı zamanda insanın eylemlerine yön veren ahlâki bir rehber olması gerektiğini

ortaya koyar. Bu sayede akıl, hem değer üreten hem de bu değerleri hayata geçiren bir bütünlük kazanır; aksi durumda ise insanın fiilleri amaçsız ve savruk bir hâle gelir.

3. Söz Medeniyetine Karşı Fiil Medeniyeti Tasavvuru

Taha Abdurrahman, modern Batı'yı, eylemi (fiil) değil, söylemi (söz) merkeze alan bir "söz medeniyeti" olarak tanımlar. Bu medeniyet, yasalar, yönetmelikler, teoriler ve söylemler üreterek ahlâkî eylemi gereksizleştirmekte veya ikinci plana itmektedir. Bu durum, insanın ahlâkî yapısını zayıflatan ve eyleme geçme iradesini körelten ciddi sorunlara yol açmaktadır. Abdurrahman, "söz medeniyeti"nin yol açtığı üç temel sorunu ve bunlara karşı önerdiği "fiil medeniyeti"nin çözüm ilkelerini şöyle sıralar:

a. Daraltma Sorunu: Ahlâkî fiillerin kamusal alan, siyaset veya ekonomi gibi sahalardan dışlanarak sadece özel ve kişisel alanlara hapsedilmesidir. Buna çözüm olarak Abdurrahman, ahlâkın her alana nüfuz etmesini sağlayacak şu önerilerde bulunur: "Ahlâkın mümkün olduğu yerde zorunlu kılınması; ahlâkın bulunmadığı yerde var edilmesi; ahlâkın iç bünyesinin sağlam biçimde yerleştirilmesi yahut ahlâkın her alanda nüfuzunun görünür hâle getirilmesi."

b. Donuklaştırma Sorunu: Yasa ve kuralların varlığının, bireyin ahlâkî sorumluluk hissetmesini ve inisiyatif almasını engellemesidir. Ahlâk, canlı bir eylem olmaktan çıkıp, uyulması gereken cansız kurallar bütününe dönüşür. Bu sorunun çözümü için üç aşamalı bir çaba gereklidir: "İlki hikmet ve basiret ile eyleme geçmektir. İkincisi ahlâkî sıfatlar içinde hayata döndürmeye en fazla kudret sahibi olan sıfatlarla ahlâkîleşmektir. Sonuncusu da tüm benliğiyle kendini ahlâkî fiile adamaktır."

c. Azaltma Sorunu: Modern söylemin, ahlâkî eylemi küçümseyerek veya rasyonel olmayan bir davranış gibi göstererek itibarsızlaştırmasıdır. Bu sorunun tedavisi için şu üç araç önerilir: "Ahlâkî fiil ile mutluluk arasındaki ilişkinin belirginleştirilmesi; insan tasavvurunun genişletilmesi yahut estetik zevkin geliştirilmesi suretiyle kişinin ahlâkî anlamlardan daha güçlü biçimde faydalanmasının sağlanması."

Taha Abdurrahman'ın "söz medeniyeti" ve "fiil medeniyeti" arasındaki karşıtlığı teşhisi modernitenin soyut söylemleri ile somut ahlâkî eylemler arasındaki derin uçurumu teşhis etmede son derece isabetli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bu analiz, ahlâkın konferans salonlarında tartışılan teorik bir mesele değil, hayatın her anında ve her alanında yaşanan, pratik bir sorumluluk olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

4. Bilgi, Teknoloji ve "Kulluk Teorisi"

Taha Abdurrahman, modern dönemi "bilgi medeniyeti" olması yönüyle krizli, "teknoloji medeniyeti" olması yönüyle ise otoriter bir medeniyet olarak tasvir etmektedir. Modern teknolojik düzenin, insan ve doğa üzerinde kurduğu tahakküm, ahlâkî sistematik olarak dışlayan bir "efendilik" yapısı inşa etmiştir. Abdurrahman, bu otoriter yapıya karşı, insanın varoluşsal konumunu yeniden tanımlayan ahlâkî bir çözüm sunar.

Modern tekno-bilimsel düzen Galileo ve Bacon'ın temellerini attığı, Descartes ve Newton'un konu ve sorunlarını belirlediği "deneyleme" ve "matematikleştirme" dayalı özel bir akılcılık anlayışı üzerine kurulmuştur. Bu akılcılık, hakikati değil, işlemsel değerini "işlem" ve "işlev" üzerinden ölçen bilgi biçimlerini merkeze almakta; böylece modern insan bilimsel işlemler yoluyla hem teorik imkân hem de amelî yetenek (doğayı dönüştürme gücü) kazanmaktadır.

Bu iki gücün genişlemesi, modern tekno-bilimsel düzenin "öngörü, tahakküm ve tasarruf" olarak adlandırılabilir üç aşamalı bir "efendilik" yapısı kurmasına yol açmaktadır ve bu egemenlik matematikleştirme ile deneylemeye dayalı işlemsel bir akılcılıkla ilerlemektedir. Bu akılcılık, her şeyi imkân ve yetenek kategorileri içinde düzenlemeye, sistemleştirmeye ve içsel olarak birbirine uydurmaya çalışmaktadır. Böyle bir düzen, kendi işleyişine dâhil edilemeyen, ölçülemeyen ve hesaplanamayan her şeyi -özellikle dinî ahlâkı- bir engel olarak görmektedir. Bu nedenle tekno-bilimsel akıl, genişlemesini sürdürmek için dinî ahlâkın hem fiile hem düşünceye yön veren boyutlarından kopmakta ve böylece modern düzen ile dinî ahlâk arasında temelden bir ayrışma ortaya çıkmaktadır.

Bunun örneğinin görüldüğü bir alan olarak genetik müdahalelerden bahsedilebilir. Nitekim tasarım bebek uygulamalarında modern tekno-bilimsel akıl, sadece işlemsel olarak "mümkün olanı" ve "işlevsel sonucu" dikkate almakta; fakat yaratılışa müdahale, fıtratın korunması veya insanın ilahî bir emanet taşıyor olması gibi ölçülemeyen dinî-ahlâkî ilkeleri sistemine dâhil etmemektedir. Böylece teknik imkânın genişlemesi modern düzen ile dinî ahlâk arasında doğrudan bir ayrışmaya yol açmaktadır.

Ancak dinî ahlâkla bağımlı koparan bu düzen, kendi ürettiği güçlere rağmen güvenlik, anlam ve istikrar üretememekte; aksine insanlığı yeni kriz ve tehlikelere sürüklemekte ve yeni ahlâk arayışlarını doğurmaktadır.

Yazar bu noktada "efendilik" paradigmasına karşı "kulluk" teorisini önerir. Bu teori, insanın bilgi ve güç kullanımını benmerkezci bir tahakküm arayışından arındırmayı hedefler. Bu bağlamda Taha Abdurrahman'ın kulluk teorisi, insanı yalnızca bilgi ve yetenek sahibi kılmakla kalmaz, aynı zamanda bu bilgi ve yeteneklerin doğru, adil ve fayda üreten bir şekilde kullanılmasını sağlayarak, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bilginin etik ve sorumlu bir eksende üretilip uygulanmasına imkân verir.

5. İslâm Ahlâk Teorisinin İnşası ve Kuşatmanın Kaldırılması

Taha Abdurrahman, modernitenin krizlerine yönelik eleştirilerini sunduktan sonra, yapıcı bir adım atarak özgün bir İslâm ahlâk teorisinin temellerini atmaya yönelir. Ancak bu inşa süreci, hem İslâm düşünce geleneği içindeki bazı ayrımların hem de modern dünyanın dayattığı

engellerin aşılmasını gerektirmektedir. Abdurrahman, bu engelleri bir “kuşatma” olarak tanımlar ve bu kuşatmayı kırma stratejileri geliştirir.

Taha Abdurrahman İslâm ahlâk teorisinin zeminini iki temel ön kabul üzerine inşa eder: İnsanın doğası gereği ahlâkî bir niteliğe sahip olması ve ahlâkın özü itibarıyla dinî bir nitelik taşımasıdır. Geleneksel İslâm düşüncesinde yerleşmiş ve aklın bütüncül işleyişini engelleyen üç temel ayırım ise aşılması gereken engeller bağlamında zikredilir: “akıl-şeriat”, “akıl-kalp” ve “akıl-duyu” ayrımları.

İslâm ahlâkının maruz kaldığı kuşatmayı da türlere ayıran yazar, egemen dış güçlerin İslâm ahlâkının tesisine engel olan faaliyetlerini “dış kuşatma”; İslâm ülkelerinin bizzat içinden kaynaklanan engelleri “iç kuşatma” ve kimi çağrıcıların “aydınlatma ve özgürleştirmede” takip ettikleri yanlış metotlar hasebiyle kendi çağrılarını abluka altına almasını “kendi kendini kuşatma” olarak isimlendirir. Tüm bunların kaldırılması noktasında Taha Abdurrahman, “Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle düzelsin...”⁵ hadisi şerifini merkeze alan, duruma göre eylem, söz veya kalbî tavır almayı içeren çok boyutlu bir çözüm önerisi sunar.

Sonuç

Taha Abdurrahman'ın *Ahlak Sorunsalı* adlı eseri, modern düşüncenin temelindeki akıl-ahlâk kopuşunu merkeze alan ve bu ayrışmanın doğurduğu krizleri tartışan önemli bir metin olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte eser, yalnızca içerdiği düşünceler bakımından değil, aynı zamanda dil, üslup ve tercüme özellikleri açısından da değerlendirilmeyi hak etmektedir.

Öncelikle eserin dili ve üslubu ele alındığında, metnin belirgin biçimde felsefi ve teorik bir karakter taşıdığı görülmektedir. Kavramsal yoğunluğun yüksek olması, Abdurrahman'ın kendine özgü terminolojisini sıkça kullanması ve argümanlarını sistematik bir yapı içinde kurması, metni akademik bir çerçeveye yerleştirmektedir. Bu yönüyle eser, belirli bir felsefi arka planı olan okuyucuya hitap etmektedir.

Bu zorluğun bir kısmı ise eserin tercüme olmasından kaynaklanmaktadır. Eseri Türkçeye kazandıran Tahir Uluç'un, müellifin kavramsal derinliğini mümkün olduğunca korumaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Çevirmenin yazarın *Amel Sorunsalı*⁶ ve Wael b. Hallaq'ın Taha Abdurrahman'ın düşüncesini ele aldığı *Modernitenin Reformu*⁷ gibi eserleri de tercüme etmiş olması, onun bu alandaki tecrübesini göstermektedir. Bununla birlikte, çeviride yer yer ağırlaşan cümle yapıları ve Arapça kalıpların Türkçeye doğrudan aktarılması, metnin akıcılığını sınırlamaktadır. Bu durum, çevirinin kavramsal sadakat açısından başarılı olmakla birlikte,

⁵ Ebü ' Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybâni Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şu ' ayb Arnâut (Beyrüt: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 18/42 (No: 11460); Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi ' uş-şâhih*, thk. Muhammed Zihni Efendi vd. (Türkiye: Dâru't-Ṭibâ ' atil- ' Âmire, 1334/1916), "Kita ' bü'l-ima ' n". 78 (No: 49).

⁶ Taha Abdurrahman, *Amel Sorunsalı*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: Pınar Yayınları, 2024).

⁷ Hallaq, *Modernitenin Reformu (Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan)*.

hedef dilde açıklık ve sadelik bakımından kısmen zorlayıcı bir nitelik taşıdığını düşündürmektedir.

Sonuç olarak *Ahlak Sorunsalı*, derinlikli kavramsal çerçevesi ve modernite eleştirisiyle dikkat çeken bir eser olmakla birlikte, yoğun felsefi dili ve tercümeden kaynaklanan güçlükleri nedeniyle dikkatli bir okuma gerektirmektedir. Buna rağmen eser, çağdaş ahlâk tartışmalarına din merkezli bir perspektiften katkı sunma iddiası taşıyan ve bu yönüyle üzerinde düşünölmeyi hak eden önemli bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Hakem/Peer-review: Çift Taraflı Kör/Double Blind.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

İntihal/Plagiarism: Bu makale özel bir yazılımla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. /This article has been scanned special software. No plagiarism detected.

Finansman/Funding: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. /The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları/Author Contributions::

Selma Kavurmaciođlu: %100

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. /The author(s) has no conflict of interest to declare.

ORCID

Selma Kavurmaciođlu: <https://orcid.org/0000-0003-3624-3365>

Kaynakça

Abdurrahman, Taha. *Ahlak Sorunsalı (Batı Modernitesinin Ahlakî Eleştirisine Bir Katkı)*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Pınar Yayınları, 5. Basım, 2024.

Abdurrahman, Taha. *Amel Sorunsalı*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Pınar Yayınları, 3. Basım, 2024.

Ahmed b. Hanbel, Ebü ' Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şu ' ayb Arnâut. 50 Cilt. Beyrüt: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Hallaq, Wael B. *Modernitenin Reformu (Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan)*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2. Basım, 2023.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Şeyrî. *el-Câmi 'u's-Şahîh*. thk. Muhammed Zihni Efendi vd. 8 Cilt. Türkiye: Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire, 1334/1916.

'Atakî, Ebû Bekr Ahmed bin 'Amr bin 'Abd el-Hâlik bin Hallâd bin 'Ubeydullâh el-. *el-Bahrü'z-zehâr*. ed. Maḥfûz er-Raḥmân Zeynallâh, 'Âdil bin Sa' d. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-'Ulûm, 1988.